

denci věnovat se nejrůznějším vědám a hospodářským činnostem. Nasazení a úspěch jezuitů vedou nakonec k ataku světských sil a zrušení řádu v roce 1773. Osvětenký racionalismus zaútočí na mnišství z principu a stovky klášterů jsou zrušeny. Jezuité jsou nicméně v roce 1814 obnoveni, v 19. století vznikají nové, reformní kongregace benediktinů i zcela nová založení orientovaná podle změněných potřeb společnosti.

Závěrečná kapitola pak přináší instruktivní přehled sekulárních institutů a momentů jejich sukcese monastického života, i institutů s ekumenickým zaměřením a znovobjevování této formy života u protestantů, jak je patrné na komunitě z Taizé. Samostatná kapitola pak uvádí přehled řeholních aktivit ve východních církvích. V doslovu autor realisticky uzavírá: „Celé dějiny řeholního života ukazují, že kláštery a řády mohly žít a rozvíjet se jenom tehdy, když měly zajištěno uznání a ocenění církevním i společenským prostředím. Zda dokážou heroicky žít i bez takového přijetí a přátelského zajištění, může prokázat jen budoucnost.“ (s. 183).

Frankova kniha je neobyčejná. Na ohraničeném prostoru autor dokázal podat dějiny monasticismu v účelné zkratce, zároveň však ve vypravěčsky atraktivní formě, jež je zabydlena osobami, příběhy i fakty. Nevelkou knihou lze přečíst jedním dechem jako vyprávění o dobrodružství ducha. Autor přitom zůstává otevřený a bez jakékoli stopy apologetického přístupu. Vydáním této práce se benediktinům nesporně zdařil husarský kousek, neboť je třeba zároveň připočíst dokonalou ediční a redakční práci, kvalitní překlad (polemizovat by se dalo snad jen s překladem slova *Stift* jako „štift“ a „oficiálové kláštera“ pro klášterní hodnostáře) a nikoli na posledním místě grafickou a typografickou úpravu knihy, provedenou v duchu těch nejlepších sazeb meziválečného období.

LIBOR JAN

Nigel Aston, Christianity and Revolutionary Europe: 1750-1830,

Cambridge: Cambridge
University Press 2002, 379 s.

Leicesterský historik Nigel Aston patří mezi zkušené badatele v oblasti západoevropských, především francouzských náboženských dějin raného novověku, a proto nijak nepřekvapuje, že se pokusil o moderní syntézu dané problematiky. Jeho práce nadto vyšla v rámci úspěšné cambridgeské ediční řady „Nové přístupy k evropským dějinám“, jež se může pyšnit například genderovými studii M. E. Wiesnerové či *Chudobou a úchylností* R. Jütteho a mnoha dalšími díly v rámci historické práce skutečně inovativními. Výsledek Astonovy práce však, bohužel, v řadě ohledů nenaplnuje vkládaná očekávání.

Tradiční historiografii, kritizované dnes z pozic historické antropologie, totiž nebyvá vytykána absence náboženských dějin jako předmětu, nýbrž způsob jejich zpracování. (Přínejmenším Leopoldem von Ranke počínaje totiž evropská historická věda v rámci „událostních“ dějin studovala také dějiny náboženství – jako dějiny interkonfesionálních rozbrojů, panovnických ediktů či církevních synod, aniž si však uvědomovala, že tento přístup z dějin začasť eliminuje to nejdůležitější – dějiny zbožnosti, ať již intelektuální nebo lidové. Právě religiozita a především její nonkonformní lidové formy se proto staly hlavním badatelským polem moderní historiografie, francouzskou školou *Annales* počínaje (M. Bloch, E. Le Roy Ladurie) a italskou mikrohistorií konče (C. Ginzburg). Jakkoli na tomto místě nechci řešit teoretické a metodologické rozdíly badatelských programů historických antropologů a jim předchůdných směrů v moderním dějepisectví, je třeba říci alespoň tolik, že současná historická antropologie trvá na centrálním postavení dějin zbožnosti v rámci náboženské historiografie.

Vnější a formální aspekty historického vývoje, na které dějepisci 19. a první poloviny 20. století náboženské dějiny redukovaly, sice nejsou přehlíženy, avšak tvoří jen nezbytný *background* pro mnohem hlubší historickou analýzu. Naneštěstí autor recenzované knihy jako by o těchto metodologických posunech vůbec nevěděl. „Moderní přístup“ v jeho pojetí představuje (téměř) bezbřehé hromadění dat, událostí a faktografických „střípků“ bez výraznější jednotlící linie, v němž se méně fundovaný čtenář nezbytně ztrácí. Kdyby však historická antropologie spočívala jen na tomto „hromadění maličkostí“, byli by historickými antropology například Č. Zíbrt či Z. Winter (viz mou recenzi J. Hanuše „Poznání ke studiu náboženských dějin“, *Lidé města* 2, 1999, 153-156).

Programové zaměření na detailní faktografické zvládnutí dané problematiky (nebo snad „nechtěná archivářská úchylnka“?) však zákonitě vyvolává pochybnosti o úplnosti. Autoři hromadící data již ambiciózně předpokládají, zatímco recenzenti jejich díla (po právu) kritizují jako nedostatečná. Je tomu tak i v tomto případě. Aston, vzhledem ke svému badatelskému zaměření, totiž výrazně upřednostňuje západoevropské, především francouzské a britské realie před ostatními; toliko pro „ozvláštňení“ (aby mohl tvrdit, že píše náboženskou historii kontinentu „od Británie po Rusko a od Švédska po Neapolsko“, např. na s. 297) uvádí některé informace o pravoslaví a náboženské situaci v carské říši. Až na několik zmínek o tereziánském a josefinském Rakousku pro nás zajímavý střed Evropy a především Balkán z tohoto přehledu jaksi „vypadávají“. Jistě to není jen Astonova chyba (podobně „Evropu na Francii redukoval“ např. R. Rémond, *Religion et société en Europe*, Paris: Éditions du Seuil 1998), nadto do jisté míry ospravedlnitelná významným intelektuálním a později i politicko-vojenským vlivem Francie v osvicenském a revolučním období (včetně napoleonských válek), sotva je to však nedostatek zcela omluvitelný. Tím spíše, že v recenzované knize je nepřipadně marginalizována třeba i významná otázka postavení židů, zatímco muslimové na Balkáně absentují zcela, takže nábožen-

ské dějiny v Astonově pojetí vlastně zůstávají dějinami křesťanských konfesí a (v tomto období ještě zcela marginálního) bezvěrectví.

S uvedenými výhradami lze *Křesťanství a revoluční Evropu* považovat za relevantní syntézu raně novověkých evropských náboženských dějin, přičemž je třeba připomenout, že dané badatelské pole právě neopylává kvalitnějšími recentními díly. Historiky přelomu 18. a 19. století dosud natolik zaměstnávaly diskuse o Francouzské revoluci či o zrodu moderních národů, že náboženské dějiny stály do značné míry stranou jejich zájmu. Jistě to byla chyba, neboť Aston hned v úvodu své práce připomíná dvě nejdůležitější novinky, které přináší. Spolu s A. Hastingsem (*The Construction of Nationalism: Ethnicity, Religion and Nationalism*, Cambridge: Cambridge University Press 1997) soudí, že to v některých oblastech bylo právě náboženské vědomí a (sebe)vymezení, které výrazně přispělo k formování národních identity v 19. století a v následujícím věku ke vzniku národních států, např. v Irsku či ve Španělsku (s. 2, 286-291). Dále pak zpochybňuje Ariésův a Novellův model proticírkevního nebo alespoň církevním vnějším charakteru osvicenství, správně připomíná vysoký podíl kléru na osvicenské sociální restrukturalizaci a ideové rekonstrukci, stejně jako náboženské formy osvicenství vlastní (jansenismus, febronianismus; s. 3-4, 161-169, 184-193) či s ním paralelní (pietismus a probuzenecké hnutí; s. 62-71, 272-276). Vnitrocírkevní osvicenství, vedoucí na katolické straně například k (dočasnému) zrušení jezuitského řádu, se tak stalo důležitým faktorem, který přispěl k likvidaci *ancien régime*. Konečně i poslední velké aktuální téma raně moderních náboženských dějin, protirevoluční katolické povstání ve Vendée (jehož analýzy byly zahájeny dnes již klasickou studií Ch. Tillyho *The Vendee* z roku 1964), Aston alespoň registruje (s. 219-231), byť již nezpracovává v dostatečné šíři.

Osm kapitol recenzované práce tak vcelku vyčerpávajícím způsobem pojednává západoevropské náboženské dějiny, především dějiny církevních institucí a jejich vztahu s absolutistickými státy a jejich pa-

novníky, v období od nástupu osvícenství přes Francouzskou revoluci a napoleonské války až po masivní příklon k romantismu a svého druhu náboženské obnově (spíše však ke vzniku religiozity nového typu, jak Aston správně připomíná na s. 297-298.) v první třetině 19. století. Bohatství faktografického materiálu, stejně jako autorova důkladná znalost „datové“ stránky moderního dějepisceví a jeho inovativní přístup k látce, třebaže mnohdy skrytý za přemírou faktografie, z knihy činí užitečnou pomůcku pro zájemce o toto dosud nedostatečně studované téma. Těžko však soudit, komu je vlastně kniha určena, neboť laické zájemce může snadno odradit (nebo „zahltit“) autorova snížená schopnost syntézy, zatímco badatelé v této oblasti se z jeho práce mnoho nového nedozvědí. Nadtto, jak jsem již předeslal, recenzovaná kniha obsahuje závažná metodologická pochybení, třebaže k jejímu obsahu – což u podobně pojatých prací nebývá pravidlem – bych neměl výhrad. Alespoň v našich podmínkách se však může stát užitečnou pomůckou, poskytující širší nadnárodní rozhled. Jde o dílo obsažnější, i když méně brilantní než pregnantní náčrt osvícenského myšlení z pera U. Im Hofa (*Evropa a osvícenství*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2001), zatímco srovnatelný moderní historiko-náboženský rozbor postosvícenství, napoleonských válek a romantismu není k dispozici vůbec.

ZDENĚK R. NEŠPOR

Pavel Marek, Český katolicismus 1890-1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století,

**Olomouc: Univerzita Palackého
– Rosice u Brna: Gloria 2003,
652 s.**

Bývá to následující tvrzení leckomu proti mysli, leč současná věda u nás, včetně

bádání v oblasti historie, stojí a padá s grantovými úkoly. Jako „tištěný výstup z grantového úkolu Grantové agentury České republiky“ vznikla také recenzovaná publikace. Její autor Pavel Marek mohl ovšem navázat rovněž na svoje předchozí práce. Šlo o práce věnované jednak problematice vzniku některých politických stran, zvláště na Moravě a speciálně na Prostějovsku, především však o studie a knižní soubory k problematice hnutí Katolické moderny a katolického modernismu vůbec. V (1) „Úvodu“ k publikaci vymezil autor cíle projektu následovně: „přesně definovat postoj vysoké církevní hierarchie k různým, převážně politickým aktivitám nižšího kléru (k procesu politizace a konstituování katolických politických stran v širším spektru, diferencovat poměr ke křesťanskému socialismu, křesťanskému demokraticismu a katolickému modernismu), tyto aktivity zmapovat a zhodnotit a alespoň v nástínu zjistit jejich dopad na politický, společenský a kulturní vývoj české společnosti“ (s. 9). Poté následuje výčet okruhů, v práci sledovaných „z tematického hlediska“. Je jich šest, nechceme je opakovat, neboť v dalším je charakterizujeme podrobněji přímo prostřednictvím názvů kapitol práce: (2) „Zformování politické složky katolického tábora“; (3) „Český politický katolicismus na přelomu století“; (4) „Český politický katolicismus před 1. světovou válkou“; (5) „Zájmové organizace politických stran“; (6) „Katolické spolky“; (7) „Tisk katolického tábora“. A doplníme obsah publikace až do konce – vždyt rovněž v nejobsáhlejší (8) kapitole „Český katolický modernismus“ zabývá se autor politickými zájmy a cíli katolických modernistů. Následující kapitoly se vracejí k některým jevům a událostem, jež byly pro nově formovaný katolický tábor kritické. Jsou to části (9) „Krach Svatováclavské záložny“; (10) „Ve stínu arcibiskupa Kohna“ (úzce souvisí s kapitolou o katolickém modernismu); (11) „Tři kapitoly z českého „kulturního boje““ (jde o Judovu aféru, případ nadučitele Konečného a Wahrungovu aféru). Autor přitom uzavírá „Úvod“ konstatováním, „že práce není a nemůže být syntézou vývoje českého katolicismu v letech před 1. světovou válkou. Je